

एवं रजःप्रधानानां प्रवृत्तिमार्गमुक्त्वा सत्त्वप्रधानानां योग्यं निवृत्तिमार्गमाह सनइति ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ कुतएवं मार्गभेदो धिकारिभेदश्चेत्याशंक्याह यतोहमिति अहंकारो यतस्त्रिगुणः सात्विको राजस
स्तामसश्चातः सृष्टिर्त्रैविध्यं जातं येऽत्यंतं सात्विकास्ते धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्यबलेनाहंकारात्परं क्षेत्रज्ञसंसारक्रमेण प्रविशंति ये राजसास्तेऽहंकारात्पराचीने भवशब्दादिकं पुरुषार्थत्वेन पश्यंतः प्रवृत्तावधिक्रियंत इत्य

सनः सनत्सुजातश्च सनकः ससनंदनः ॥ सनत्कुमारः कपिलः ससमश्च सनातनः ॥ ७२ ॥ सप्तैते मानसाः प्रोक्ता ऋषयो ब्रह्मणः सुताः ॥ स्वयमागतविज्ञानानि वृ
त्तिधर्ममास्थिताः ॥ ७३ ॥ एते योगविदो मुख्याः सांख्यज्ञानविशारदाः ॥ आचार्या धर्मशास्त्रेषु मोक्षधर्मप्रवर्तकाः ॥ ७४ ॥ यतोहंप्रस्तुतः पूर्वमव्यक्ता त्रिगुणो
महान् ॥ तस्मात्परतरो यो सौ क्षेत्रज्ञ इति कल्पितः ॥ ७५ ॥ सोहं क्रियावतांपथाः पुनरावृत्तिदुर्लभः ॥ यो यथानिर्मितो जंतुर्धर्मस्मिन् धर्मस्मिन् श्रवणं ॥ ७६ ॥ प्रवृ
त्तौ वानि वृत्तौ वा तत्फलं सोऽश्रुते महत् ॥ एष लोको गुरुर्ब्रह्मा जगदादिकरः प्रभुः ॥ ७७ ॥ एष माता पिता चैव युष्माकंच पितामहः ॥ मयानुशिष्टो भविता सर्वभूतवर
प्रदः ॥ ७८ ॥ अस्य चैवात्मजो रुद्रो ललाटाद्यः समुत्थितः ॥ ब्रह्मानुशिष्टो भविता सर्वभूतधरः प्रभुः ॥ ७९ ॥ गच्छुध्वं स्वानधीकारांश्चितयध्वं यथाविधि ॥ प्रवर्ततां
क्रियाः सर्वाः सर्वलोकेषु माचिरं ॥ ८० ॥ प्रदिश्यंतां च कर्माणि प्राणिनां गतयस्तथा ॥ परिनिष्ठितकालानि आयूंषीह सुरोत्तमाः ॥ ८१ ॥ इदं कृतयुगं नाम कालः श्रे
ष्ठः प्रवर्तितः ॥ अहिंस्यायज्ञपशवो युगोऽस्मिन्नतदन्यथा ॥ ८२ ॥ चतुष्पात्सकलो धर्मो भविष्यत्यत्र वैसुराः ॥ ततस्त्रेतायुगं नाम त्रयीयत्र भविष्यति ॥ ८३ ॥ प्रो
क्षिता यत्र पशवो वधं प्राप्स्यंति वैमखे ॥ यत्र पादश्चतुर्थो वै धर्मस्य न भविष्यति ॥ ८४ ॥ ततो वै द्वापरं नाम मिश्रः कालो भविष्यति ॥ द्विपादहीनो धर्मश्च युगेत
स्मिन् भविष्यति ॥ ८५ ॥ ततस्त्रिष्येथ संप्राप्ते युगे कलिपुरस्कृते ॥ एकपादस्थितो धर्मो यत्र तत्र भविष्यति ॥ ८६ ॥ देवादेव वर्षयश्चोचुस्तमेवं वादिनं गुरुं ॥ एक
पादस्थिते धर्मे यत्र क्वचन गामिनि ॥ ८७ ॥ कथं कर्तव्यमस्माभिर्भगवंस्तद्वदस्व नः ॥ श्रीभगवानुवाच यत्र वेदाश्च यज्ञाश्च तपः सत्यं दमस्तथा ॥ ८८ ॥
अहिंसा धर्मसंयुक्ताः प्रचरेयुः सुरोत्तमाः ॥ सर्वो देशः सेवितव्यो मावोऽधर्मः पदास्पृशेत् ॥ ८९ ॥ व्यास उवाच तेनुशिष्टा भगवता देवाः सर्षिगणास्त
था ॥ नमस्कृत्वा भगवते जग्मुर्देशान्यथेप्सितान् ॥ ९० ॥ गतेषु त्रिदिवौकः सुब्रह्मैकः पर्यवस्थितः ॥ दिदक्षुर्भगवंतं तम निरुद्धतनौ स्थितं ॥ ९१ ॥ तदेवोदशया
मासकृत्वा हयशिरो महत् ॥ सांगानावर्तयन् वेदान्कमंडलुत्रिदंडधृत् ॥ ९२ ॥

र्थः ॥ ७५ ॥ सोहमिति सोहं निवृत्तिमार्गरूपः आत्यंतिकी निवृत्तिरात्ममात्रावशेषैवेत्यालौकिकनिवृत्तिरूपः पंथाः सक्रियवतां पुनरावृत्तिमतां दुर्लभाः पुनरावृत्तिदुर्लभाः मध्यमपदलोपी समासः मार्गद्वैविध्या
विकमुपसंहरति योययेति ॥ ७६ ॥ एष लोको गुरु इत्यादिस्पष्टार्थः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥